

نقش حکمروایی شایسته در ارتقاء کیفیت محیط زیست شهری از دیدگاه ساکنان، مطالعه موردی: محله باغ فردوس منطقه یک شهر تهران

ژیلا سجادی^{۱*}، کیومرث یارمرادی^۲، رضا کانونی^۳، مرتضی حیدری^۴

۱. دانشیار گروه جغرافیا، دانشگاه شهید بهشتی تهران

۲. کارشناس ارشد جغرافیا و برنامه ریزی شهری، دانشگاه شهید بهشتی تهران

۳. کارشناس ارشد جغرافیا و برنامه ریزی شهری، دانشگاه شهید بهشتی تهران

۴. کارشناس ارشد جغرافیا و برنامه ریزی شهری، دانشگاه شهید بهشتی تهران

دریافت: ۹۴/۰۳/۳۰ پذیرش: ۹۴/۰۶/۳۰

The Role of Good Governance in Improving the quality of Urban Environment from the Perspective of Residents, Case Study: Bagh Ferdows Neighborhood in Zone 1 of Tehran

Jila Sajadi¹, *Kiumars Yarmoradi², Reza Kanooni³, Morteza Heydari⁴

1. Associate Professor of Geography Department, University of Shahid Beheshti

2. M.Sc in Geography and Urban Planning, University of Shahid Beheshti

3. M.Sc in Geography and Urban Planning, University of Shahid Beheshti

4. M.Sc in Geography and Urban Planning, University of Shahid Beheshti

Received: 20/06/2015

Accepted: 21/09/2015

Abstract

The quality of environment is equal to quality of life and is one of the influential factors for sustainable development. Local governments could have a great influence on the urban environment management. The objective is to apply practical and implemented methods in descriptive-analytical research. The required data are gathered using questionnaires and face to face interviews with the residents with a volume of 374. Data analysis is done using SPSS software. The results indicate that the following indexes have more factor loadings: For participation index, the tendency to participate in environmental decisions for the neighborhood; for response index, the attention of authorities to improve the condition of your neighborhood environment; for effectiveness and efficiency index, the implemented municipal programs to reduce pollution (climate, water,...) in neighborhood; for clarity index, the level of awareness of the executed environmental programs and plans for neighborhood; for responsibility index, the level of responsibility of the city managers regarding urban environmental protection; for rule of law index, the level of legal action taken by authorities for stopping local polluting agents; for justice and equality index, the level of access to open and green spaces and environmental spaces of the neighborhood.

Keywords: Urban Environment, Good Governance, Sustainable Development

چکیده

کیفیت محیط زیست را می‌توان کیفیت زندگی تلقی نمود و از عوامل مهم توسعه پایدار می‌باشد. در این راستا حکومت‌های محلی تأثیر بسیاری بر چگونگی توسعه روابط محیط زیست شهری دارند. هدف پژوهش بررسی نقش حکمروایی شایسته در ارتقای کیفیت محیط زیست شهری از دیدگاه ساکنان و بررسی وضعیت محیط زیست شهری محله باغ فردوس است که از نظر هدف کاربردی و به لحاظ روش توصیفی - تحلیلی است. جمع آوری داده‌ها از طریق پرسشنامه و مصاحبه رو در رو با ساکنان با حجم ۳۷۴ نفر و تجزیه و تحلیل داده‌ها با استفاده از نرم افزار SPSS انجام گرفته است. یافته‌های تحقیق حاکی از آن است که در شاخص مشارکت، تمایل به شرکت در تصمیم‌گیری‌های محیط زیستی در سطح محله، در شاخص پاسخگویی، توجه مسئولان به بهبود وضعیت محیط زیست محله، در شاخص اثربخشی و کارایی، تأثیر برنامه‌های اعمال شده شهرداری در کاهش آلودگی (هوا، آب و...) محل زندگی، در شاخص شفافیت، میزان اطلاع از اجرای طرح‌ها و برنامه‌های زیست‌محیطی در محله، در شاخص مسئولیت‌پذیری، میزان مسئولیت‌پذیری مدیران شهری در قبال حفظ محیط زیست شهری، در شاخص قانون محوری، میزان برخورد قانونی مسئولین با عوامل آلوده کننده محلی، در شاخص عدالت و برابری، میزان دسترسی به فضاهای باز و سبز و فضاهای زیست‌محیطی در محله دارای بار عاملی بیش‌تری بودند.

واژه‌های کلیدی

محیط زیست شهری، حکمروایی شایسته، توسعه پایدار

مقدمه

نگاهی گذرا به وضعیت محیط زیست جهان نشان دهنده این واقعیت است که در چند دهه اخیر در نتیجه فعالیت‌های بشر، کره زمین دچار صدمه‌های جبران ناپذیری شده است. بی‌توجهی به ظرفیت‌های قابل تحمل محیط زیست، بهره‌برداری نامناسب از منابع طبیعی، آزمندی انسان برای بهره‌کشی از محیط زیست و در آخر بی‌توجهی به منطق علم اقتصاد در سیاست‌گذاری‌های بهره‌برداری از منابع طبیعی و محیط زیستی، شرایطی را پدید آورده است که همه جوامع به نوعی با معضلات محیط زیستی دست به گریبان شده‌اند (پوراصغر سنگاچین، ۱۳۸۹: ۷۳). با این وجود همان‌طور که «نیتزچه»^۱ خاطر نشان می‌سازد چیزی که آشکار است، الزاما حقیقت نیست. نخست آن که به وجود آمدن فقر در برخی شهرهای جهان در حال توسعه مستقل از جریان‌های جهانی نیست به عبارت دیگر الگوهای مصرف کشورهای پیشرفته تا حدی مسئول پیدایش الگوهای نابرابری می‌باشند. البته این مسئله دولت‌های کشورهای در حال توسعه را از تلاش برای رفع این مشکلات معاف نمی‌کنند و دوم آن که الگوهای نابرابری و تأثیر نابرابر مشکلات محیط زیست برای شهرنشینان مختص جهان در حال توسعه نیست (عقیلی و نوربخش، ۱۳۸۹: ۵۲). مسائل محیط زیست گستره‌ای از مقیاس محلی تا جهانی دارد. مسائل محیط زیست جهانی نیاز به رسیدگی و اقدام جهانی بر پایه معاهدات بین‌المللی دارد. تهدیدات نسبت به لایه ازن، اثرات تغییر هوا، تهی شدن منابع نفتی، نابودی گونه‌های حیات وحش و اثرات تخریبی تشعشعات اتمی از جمله این مسائل است. اما مسائل زیست‌محیطی در سطح محله را می‌توان با اقدامات گروهی مردم حل کرد. رودخانه‌هایی که با آلودگی خود باعث آلوده شدن رودخانه‌ای دیگر در محلی دیگر می‌شوند و تخریب جنگل‌ها که به پیشروی صحرا منجر می‌شود نمونه‌هایی از این گونه‌اند (برومند، ۱۳۷۰: ۷۲).

با وجود آن که مشکلات آلودگی‌های محلی، منطقه‌ای و جهانی فراگیر شده‌اند اما از میان اهداف زیست‌محیطی کم‌تر از همه درباره کیفیت محیط زیست بحث شده است. در عمل کمبود درک عمومی از این مفهوم به چشم می‌خورد. به زبان ساده‌تر، بسیاری از ما، کیفیت زیست‌محیطی را به معنی هوای پاک، آب پاک و خاک پاک می‌دانیم. اما هنگامی که این معنی بخواید در سیاست‌های راهبردی تعریف شود به مشکل پیچیده‌ای تبدیل می‌شود که همان تصمیم‌گیری در این است که مراد از پاک چیست (کلان و توماس، ۱۳۹۱: ۳۵)

حکومت‌های محلی تأثیر بسیاری بر چگونگی توسعه روابط محیط زیست شهری و چگونگی روابط متقابل شهرها با پس‌کرانه‌های خود و با اجتماعات جهانی دارند. حکمروایی محلی موثر می‌تواند شهرها را از طریق ارتقاء توسعه پایدار محیط زیست شهری، برای سرمایه‌گذاران و کارگران رقابتی، کارآمد و جذاب سازد (شهیدی، ۱۳۹۰: ۳۸). مسائل محیط زیست شهری تداوم و پایداری خود را وابسته به تعاملی پیچیده و ماهیت شهرها می‌داند که توسط خود انسان تعیین می‌شود، جوامع، بازاریان، سازمان‌های غیردولتی (NGO) و داوطلبانه به همان اندازه که دولت‌های محلی و ملی نقش تعیین‌کننده‌ای را دارند، مسئول می‌باشند (Lawton, 2006: 4). محیط زیست شهری چالشی بین دولت‌های ملی و محلی است. که ما برای ایجاد یک قرارداد زیست‌محیطی نیازمند مشارکت جامعه مدنی و بازاریان (کسب و کار) هستیم. برای این که کیفیت محیط زیست یک شهر بهبود یابد، باید یک سری اقدامات که ماهیت سیستماتیک دارد، اعمال شود؛ از جمله زیر ساخت‌ها، محدودیت‌ها، انگیزش‌ها، اطلاعات نسبت به پایداری محیط زیست و بهبود سلامت و تندرستی مردم در مناطق اعمال شود (Lawton, 2006: 5).

کیفیت محیط زیست یک شهر به‌عنوان بخشی از کیفیت کلی زندگی یک عامل مهم است. مردمی که در حومه شهری یا مناطق روستایی زندگی می‌کنند درک خیلی قوی‌تری نسبت به کیفیت از کسانی دارند که آن را گزارش می‌دهند (Lavalle, 19: 2010). قرن بیست و یکم را می‌توان چرخشی به محیط زیست نام نهاد. اکنون جوامع دیگر به جای توسعه شتابان و رو به جلو، خواهان توجه بیش‌تر به محیط زیست و مصرف بهینه و توسعه پایدار می‌باشند. به‌طور کلی می‌توان گفت که گسترش بی‌رویه شهرها در بسیاری از کشورهای جهان به دلیل تأثیرات مخرب آن بر محیط زیست در حال تبدیل شدن به نگرانی عمومی است و این مشکلات محیطی می‌تواند خطر مهمی برای کیفیت زندگی آن‌ها به شمار آید (سیف‌الدینی و منصوریان، ۱۳۹۰: ۵۵).

برای ارتقاء کیفیت محیط زیست شهر از طریق اصلاح ساختاری سیمای سرزمین، بر حضور پیوسته طبیعت در شهر و حفاظت از جریان‌ها و فرآیندهای طبیعی برای دستیابی به محیط زیستی پایدار تأکید می‌شود (پرپور و همکاران، ۱۳۸۸: ۱۲). حکمروایی^۲ روش به‌کارگیری توانایی و قدرت مردم به معنی سیاست‌سازی و عمل به سیاست‌ها و تصمیم‌گیری عمومی است (یاپنگ غراوی، ۱۳۹۱: ۳)

در سالیان اخیر، حکمروایی تبدیل به موضوعی داغ در مدیریت

و مواد خام برای تولید این نیازها می‌تواند اثرات زیست‌محیطی در نقاط دور دست به جای بگذارد (unep, 2012: 9).

یکی از نگرانی‌های رو به افزایش در سراسر جهان این است که چگونه شهرها را از نظر زیست‌محیطی به مکان سالمی برای زندگی، کار، تفریح و سرگرمی تبدیل کنیم. بخش عظیمی از این نگرانی‌ها مربوط به ارزیابی و مدیریت عوامل زیست‌محیطی می‌باشد و همچنین تأثیر شماری از عملکردهای منفی شهری بر سایر فعالیت‌های شهری است (میلر و درو، ۱۳۹۲: ۲۱).

شهر از لحاظ توانایی جذب رشد جمعیت بدون کاهش کیفیت محیط زیست محیطی محلی متفاوتند. برخی از عوامل که بر رابطه بین رشد و توانایی حفاظت تأثیر می‌گذارند نسبتاً تغییر ناپذیرند، مثل آب و هوا و جغرافیا (کوهن، ۱۳۹۰: ۱۴۲). برخلاف موفقیت‌های متعدد، بسیاری از مسائل زیست‌محیطی هنوز پا بر جا هستند و بسیاری از آن‌ها روز به روز وخیم‌تر نیز می‌شوند. دنیس هیز، یکی از بنیان‌گذاران روز زمین می‌گوید: «این که چگونه توانستیم به این سختی بجنگیم و در بسیاری از کارزارها پیروز شویم به این دلیل بود که احساس کردیم در لبه باخت قرار داریم» (چیراس، ۱۳۸۲: ۲۸).

بسیاری از صاحب‌نظران زیست‌محیطی بر این باورند که تداوم روش‌ها و الگوهای سنتی اقتصادی و مصرف‌حریصانه مواد در چهل سال گذشته سریع‌تر از رشد جمعیت افزایش یافته است. اگر روند مصرف کنترل نشود و همین‌گونه بر مصرف منابع سرمایه طبیعی خودریز روی آورده شود، سلامتی، پایداری و رفاه زندگی خود و جامعه به خطر انداخته شده و به حداقل ممکن می‌رسد، محیط زیست موضوع زندگی است نه تصرف و تملک آن (حسین‌زاده دلیر و ساسان‌پور، ۱۳۸۷: ۹).

بوم‌شناسان بر اهمیت ردیابی میزان تأثیرات اکولوژیک شهر (جای پای بوم‌شناختی) تأکید می‌کنند، با این که مردم چقدر مصرف می‌کنند و چقدر محصول جانبی مصارف و تولیدات شهری به وجود می‌آید، با این رویکرد می‌توان گفت برداشت‌های متفاوتی از کیفیت محیط زیست شهری رهنمون می‌شود. برای مثال برخی شهرها به آلودگی محلی کم و کیفیت بالای زندگی می‌نازند اما مقادیر نسبتاً زیادی گازهای گلخانه‌ای تولید می‌کنند (کوهن، ۱۳۹۰: ۵).

اگر چه ارزیابی از عملکرد زیست‌محیطی شهرها ضروری است، اما کافی نیست آن چه که پایداری را تحت تأثیر قرار می‌دهد، عملکردی است که نیاز به ادغام ابعاد اجتماعی و اقتصادی برای شناسایی چگونگی فعل و انفعالاتی بین آن‌ها می‌توان برای حداکثر رساندن فرصت‌ها و به حداقل رساندن چالش‌های محیط زیستی در شهرها به کار برد (Unep, 2012: 8).

بخش دولتی شده است و این به واسطه نقش مهمی است که حکمرانی در تعیین سلامت اجتماع ایفاء می‌کند. بنابراین با توجه به منابع زیست‌محیطی، حکمرانی خوب یعنی شیوه‌ای که در آن تصمیم‌گیرها به ترویج توسعه پایدار - که شامل حفاظت از محیط زیست است - بی‌انجامد (شکری‌زاده و اشرفی، ۱۳۹۰: ۲).

مسئله‌ای که هم اکنون محله باغ فردوس و خیلی از محلات دیگر شهر تهران با آن رو به رو هستند، عدم مدیریت صحیح و عدم پیاده‌سازی حکمروایی شایسته در حوزه محیط زیست شهری است. به‌طوری که درآمدهای ناپایدار شهرداری‌ها منجر به تخریب محیط زیست می‌شود. همچنین عدم شفافیت و پاسخگویی، عدم حساسی و اطلاع‌رسانی صحیح و بی‌توجهی به آموزش شهروندان، مدیران و کارکنان نهادهای مرتبط با محیط زیست شهری منجر به از بین رفتن و نادیده گرفتن محیط زیست شهری می‌شود و این خود نیز پیامدهای بسیاری را در پی خواهد داشت. پژوهش پیش رو با هدف ارائه توصیفی و ارزیابی کیفیت محیط زیست شهری محله باغ فردوس که یکی از محلات منطقه یک شهر تهران می‌باشد، تنظیم گردیده است. از بعد فرهنگی نیز این محله دارای پیشینه تاریخی و فرهنگی بوده و آثار تاریخی و باستانی و همچنین مراکز فرهنگی و مذهبی مهمی مانند موزه سینما، باغ موزه هنر ایرانی، قرائت‌خانه دکتر افشار و ... در این محله قرار دارد.

در پژوهش حاضر سعی شده است با در نظر گرفتن شاخص‌های الگوی حکمروایی شایسته و به تصویر کشاندن آن‌ها در چارچوب داده و آمارهای گویا چگونگی تأثیر گذاری آن بر تغییرات و ارتقای کیفیت محیط زیست شهری در این محله از دیدگاه ساکنین سنجیده شود.

اهداف پژوهش حاضر عبارتند از: بررسی نقش حکمروایی شایسته در ارتقای کیفیت محیط زیست شهری از دیدگاه ساکنان، تحلیل عواملی که بر کیفیت محیط زیست شهری تأثیر می‌گذارد و بررسی وضعیت محیط زیست شهری محله باغ فردوس.

همچنین سوالات پژوهش نیز شامل موارد زیر می‌باشد:

۱. ارتقاء کیفیت محیط زیست شهری باعث افزایش شاخص‌های حکمروایی شایسته از دیدگاه ساکنین خواهد شد؟
۲. شاخص‌های حکمروایی شایسته نقشی در ارتقاء کیفیت محیط زیست شهری دارند؟

مبانی نظری

روند گسترده شهرنشینی به‌طور ناگزیر در کانون محیط زیست آینده ما است. شهر و مناطق شهری به‌طور گسترده وابسته به منابع خارج از مرزهای جغرافیای خود هستند که شامل آب، غذا

وابستگی را ترویج دهند. دولت‌های آزاد برای تنظیم فعالیت‌های اقتصادی و فعالیت‌هایی نظیر حفظ محیط زیست، سه ابزار مهم را کار می‌گیرند: ۱. سیاست‌های مالیاتی؛ ۲. هزینه‌های مستقیم و ۳. تدوین قوانین و مقررات (چیراس، ۱۳۸۲: ۷۷۶)

با وجود این که توسعه در وضعیت اقتصادی یک کشور تأثیر مثبت دارد، تأثیر آن بر محیط زیست از هر منفعتی پیشی می‌گیرد. نقش اصلی اقتصاددانان در تجزیه و تحلیل این مسئله مهم در مفهوم منحنی زیست‌محیطی کوزنتس و نیز اثبات این فرضیه نهفته است که توسعه اقتصادی هم دوست و هم دشمن کیفیت محیط زیست شهری می‌باشد. توسعه اقتصادی اغلب کیفیت محیط زیست را به ویژه در شهرهای فقیر کاهش می‌دهد. اما تداوم توسعه می‌تواند به درآمد نسبی کمک کرده و بسیاری از مشکلات مربوط به آلودگی شهرهای ثروتمند را حل کند (کوهن، ۱۳۹۰: ۳). به علاوه، همان طور که فینچر (۱۹۹۸)، می‌گوید: «تباهی محیط زیست به صورت مصرف انرژی بیش‌تر و آلودگی در بسیاری موارد نتیجه افزایش استانداردهای زندگی نیست. بلکه نتیجه صنعتی شدن است که به صورتی دیگر بر زندگی مردم تأثیر می‌گذارد. مثلاً تولید کالا برای صادرات» (جی بون و مدرس، ۱۳۸۹: ۴۷)

حاکمیت، قابلیت نهادی سازمان‌های عمومی برای ارائه کالاهای مورد تقاضای عموم و کمک به شهروندان کشور یا نمایندگان آنها به صورت کارا، شفاف، منصفانه و همراه با پاسخگویی با توجه به منابع محدود است. این تعریف از حاکمیت، معرف یک سازمان بین‌المللی و نهاد توسعه‌مانند بانک جهانی است که از طریق برنامه‌های حاکمیت خوب درصدد پشتیبانی از اصلاحاتی است که هدف آن‌ها تقویت ظرفیت راهبردی حکومت‌های دریافت‌کننده کمک است در عین حال که قصد دارد با مشارکت جامعه مدنی را در حاکمیت نیز تحکیم بخشد (کایر، ۱۳۸۶: ۱۳). به علت افزایش نرخ رشد شهرنشینی به احتمال زیاد برای آینده باید به موضوع مدیریت محیط زیست شهری به‌طور کارآمد و موثر اهمیت داده شود و برای این امر مهم این است که ظرفیت و توانایی شهرداری برای تولید منابع و رسیدگی به مشکلات زیست‌محیطی محلی از جمله، مدیریت مواد زائد جامد و آلودگی آب، آلودگی هوا انجام گیرد (The world bank, 2007: 12).

اصول حکمروایی شایسته

برای شایسته شدن حکمروایی، اساساً باید حکمروایی، مشارکت‌پذیر و دربرگیرنده باشد و بین تمامی تشریک مساعی کنشگران کاراً و اثر بخش رخ دهد (صرافی و همکاران، ۱۳۹۲: ۶).

حکومت‌های زیست‌محیطی جهانی (GEG)^۳ به‌عنوان مجموع سازمان‌ها، ابزار سیاست‌ها، مکانیزم‌های تامین مالی، قوانین، رویه و هنجارهای تنظیم فرآیندهای زیست‌محیطی جهانی حمایت می‌کند. از آن جا که مسائل زیست‌محیطی در اوایل ۱۹۷۰ میلادی وارد دستور کار بین‌المللی شد، سیاست‌های زیست‌محیطی جهانی به سرعت در حال توسعه بودند (Adjlna, 9: 2006). اصولاً حکمروایی شهری به‌عنوان رویکردی از نظام تصمیم‌گیری و اداره امور شهری تلقی می‌شود و در واقع فرآیندی است که بر اساس کنش متقابل میان سازمان‌ها و نهادهای رسمی اداره شهر از یک سو و سازمان‌های غیردولتی (NGO) و تشکل‌های جامعه مدنی، از طرف دیگر شکل می‌گیرد. از این رو به نظر می‌رسد که نهاد مدیریت شهری که در ایران از دو سازمان شهرداری و شورای شهر تشکیل شده است یکی از بهترین ساز و کارهای برای تحقق حکمروایی خوب شهری است. «کارلیک» در این ارتباط می‌گوید: «حکمرانی خوب، مدیریت کارآمد امور عمومی از راه بر پا کردن یک حکومت و قواعد مشروع و قانونی در راستایی پیشبرد ارزش‌های اجتماعی افراد و گروه‌ها است» (ابراهیم‌زاده و اسدیان، ۱۳۹۲: ۱۹-۱۷).

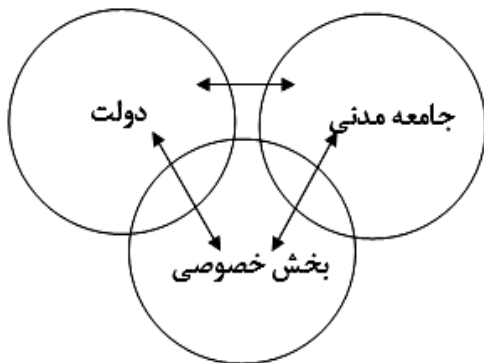
حکمروایی به شیوه‌ای از نظام اداره‌ای اشاره دارد که مرز بین سازمان‌ها و بخش عمومی و خصوصی را نفوذپذیر کرده است. ماهیت حکمروایی در ارتباط متقابل و کنش و واکنشی بین و درون نیروهای حکومتی و غیرحکومتی است و بنابر نظر اکثر صاحب‌نظران حکمروایی شهری یعنی اثرگذاری همه ارکان تأثیرگذار شهری بر مدیریت شهر، با تمام ساز و کارهایی که به سوی تعالی شهر و شهروندان حرکت کنند نه این که عرصه‌های عمومی و خصوصی کنار گذاشته شوند و فقط حکومتی اختیاردار آن باشد (پاینگ، ۱۳۹۱: ۳).

حکمروایی یک فرم متفاوت از حکومت است که به روابط بین جامعه مدنی با دولت، قانون‌گذاران، مخاطبان قانون و حکومت شوندگان معطوف است. «اشترن» ضمن ارائه این تعریف، معیارهای سنجش حکمروایی خوب را به این شرح بر می‌شمارد: پاسخگویی، محاسبه‌پذیری^۴، شفافیت، قانونمندی، مشارکت، انتخاب عمومی مدیران شهری و بالاخره وجود ساختارهای نهادی و قانونی برای پشتیبانی و محافظت شهروندان در مقابل اقدامات استبدادی می‌داند (پرهیزگار و کاظمیان، ۱۳۸۴: ۳). از دیدگاه زیست‌محیطی، دولت‌ها اغلب کوتاه نظراند، ذهنشان در جهت رشد، بهره‌کشی از طبیعت و مردم است و دوست دارند

3. Global environmental governance

4. Accountability

سوی دیگر وجود قوانین کارآمد، مراعات چارچوب قانونی در تصمیم‌گیری و دور بودن افراد غیرمسئول از تصمیم‌گیری‌ها، مسئله قانون محوری و قانونمندی را در حکمروایی خوب بیش از پیش مورد توجه قرار داده است. پایبندی به قوانین نیازمند آگاهی مردم و همچنین احترام مسئولان به قانون است (رکن‌الدین افتخاری و همکاران، ۱۳۹۱: ۵).

شکل ۱. مدل حکومت خوب شهری

مأخذ: رفیعیان و حسین پور، ۱۳۹۰: ۹۷

پیشینه تحقیق

از آن جایی که حکمروایی در بیانی ساده، فرآیندی از تصمیم‌سازی و روندی است که تصمیم‌ها در آن به اجرا در می‌آیند، می‌توان آن را به قدمت تمدن بشری دانست (فرزین پاک، ۱۳۸۴: ۶۸).

اگر چه کاربرد مفهوم حکمروایی شهری از اواخر دهه ۱۹۸۰ و از آفریقا آغاز گردید، اما «برایان مک لالین» اولین نظریه پرداز است که در سال ۱۹۷۳ به این مفهوم پرداخته است (تقوایی و تاجدار، ۱۳۸۸: ۴۷). او عقیده دارد تقاضای روزافزون مردم شهرها این است که حکومت شهری باید نسبت به روندهای تغییر در شهر «پاسخگوتر» اقداماتش با مسائل شهری و تحول آن‌ها «متناسب‌تر»، نسبت به اجتماع «مسئول‌تر»، به‌عنوان بخشی از نظام یادگیری بهتر عمل کند و سرانجام نقش مهم در پیش‌بینی، کشف و استقبال از آینده ایفاء کند. پس از او افراد دیگری چون «مک کینلی»^۵ و «اتکینسن»^۶ نیز این بحث را مطرح کرده‌اند (برک پور، ۱۳۸۵: ۴۹۱).

در اواخر دهه ۱۹۸۰، پس از یک دهه سیاست‌های تعدیل اقتصادی ساختاری در بسیاری از کشورهای آفریقایی، بانک جهانی به این نتیجه رسید که حکمرانی، موضوعی اساسی در راهبرد توسعه

- مشارکت: به معنی حضور همه مردم در تصمیم‌گیری‌های مختلف است که هم به صورت مستقیم و هم از طریق نمایندگان و نهادهای واسطه‌ای قانونی و مشروع تحقق می‌یابد. مباحث مشارکت غالباً مبتنی بر وجود آزادی بیان و حق اظهار نظر همه افراد جامعه در حوزه‌های مختلف سیاسی و امنیتی خواهد بود البته این امر لزوماً به معنی آن نیست که تمایلات، خواسته‌ها و نگرانی‌های تک تک افراد جامعه مورد توجه قرار گیرد، بلکه منظور مشارکتی حداکثری است که از طریق مکانیسم‌های خاص خود تحقق پیدا می‌کند.

- پاسخگویی: پاسخگویی یک امر حیاتی برای مسئله حکمروایی خوب است. نه تنها نهادهای دولتی بلکه بخش خصوصی و سازمان‌های جامعه مدنی باید نسبت به عموم مردم و همه افراد ذی نفع پاسخ‌گویی بدون وجود شفافیت و حاکمیت قانونی قابل اجرا نیست. در این رویکرد هدف به‌کارگیری حداکثری ظرفیت‌های موجود در هر یک از بخش‌های فوق‌الذکر به‌منظور نیل به اهداف گسترده‌تری از رفاه اجتماعی و اقتصادی است

- مسئولیت‌پذیری: حکمرانی خوب نیازمند این است که نهادها و فرآیندهای تصمیم‌گیری در یک چارچوب منطقی به همه استفاده‌کنندگان آن خدمات لازم را ارائه دهد. رسیدن به این هدف تنها زمانی امکان‌پذیر است که نهادهای تصمیم‌گیر نسبت به تأمین خواسته‌ها و تمایلات افراد احساس مسئولیت داشته باشند.

- شفافیت: شفافیت به معنی جریان آزاد اطلاعات و قابلیت دسترسی سهل و آسان به آن برای تمامی استفاده‌کنندگان مربوطه است. اطلاعات باید به اندازه کافی و به صورت قابل فهم در دسترس باشند و از طرف دیگر اتخاذ تصمیمات و اجرای آن‌ها از قوانین و مقررات مشخص پیروی کند.

- اثر بخشی و کارایی: حکمرانی خوب به معنی آن است که نهادها و سازمان‌های تصمیم‌گیرنده همیشه نیازهای مردم را در نظر داشته باشند و از منابع موجود به صورت کارا استفاده کنند. مفهوم کارایی در ارتباط با حکمرانی خوب به معنی استفاده پایدار از منابع طبیعی و حفاظت از محیط زیست نیز خواهد بود لذا موضوع بهترین استفاده از منابع حکمرانی ارتباط مستقیم دارد.

- عدالت و برابری: در حکمرانی خوب همه افراد باید از فرصت‌های برابر برخوردار باشند. رفاه یک جامعه وابسته به تضمین این امر است که همه اعضای آن احساس کنند که در آن جامعه استفاده‌کننده هستند. برای تحقق این امر همه گروه‌های آسیب‌پذیر باید از حمایت‌های لازم برای افزایش توانمندی خود برخوردار باشند (رفیعیان و حسین پور، ۱۳۹۰: ۹۶-۹۵).

- قانون محوری: حکمروایی خوب مستلزم چارچوب‌های قانونی درست و منصفانه می‌باشد که به صورت بی‌طرفانه اجرا شود، از

پرداخته است و نتایج پژوهش حاکی از این است که شکل‌گیری و رشد شهر اسلام شهر بدون توجه به اصول پایداری مدیریت شهری، عدم توجه به نهادهای مشارکتی و مردمی، کم‌رنگ بودن نقش مردم، گروه‌های اجتماعی تشکل‌های شهروندی و ... در طرح‌های شهری بوده است و در مجموع برنامه‌ریزی‌ها متمرکز و مدیریت فضایی واگرا با حداقل روابط افقی می‌باشد.

عبدالهی (۱۳۸۹)، در رساله دکترای خود تحت عنوان «ساختار محله پایدار شهرهای ایران (گذشته، اکنون، الگوی آتی)» در شهر شیراز، در رساله خود فصلی را به حکمروایی محله‌ای اختصاص داده است. وی در تحقیق خود به‌منظور پرداختن به مفهوم حکمروایی محله‌ای و معیارهای پایداری محله در چارچوب دیدگاه حکمروایی محله ابتدا تلاش نموده تا به شرح و بسط مفهوم حکمروایی شهری و تلقی‌های گوناگون از این مفهوم که منجر به شکل‌گیری رویکردها، خاص نظری شده است و همچنین به برداشت‌های گوناگون از مفهوم حکمروایی پرداخته و اشاره شده حکمروایی محله اصول رویکردهای توسعه و ترویج می‌باشد.

کشورهایی است که عملکردشان ضعیف است. به عبارتی بانک جهانی در مطالعات سال ۱۹۸۹ دریافت که حکمرانی - شیوه مدیریت و اداره کشور یا رابطه شهروندان با حکومت کنندگان - موضوع محوری توسعه است. پس از آن سازمان ملل در دومین کنفرانس مربوط به سکونتگاه‌های انسانی، در سال ۱۹۹۶ استانبول، شعار خود را «فعالیت جهانی برای حکمروایی شهری خوب» قرار داد و تأکید کرد که شهرهای جهان می‌بایست در جهت استقرار حکمروایی شهری قدم بردارند (برک‌پور، ۱۳۸۵: ۵۰۰). در داخل ایران نیز پژوهش‌های مختلفی در مورد حکمروایی شایسته صورت گرفته است.

شمس پویا (۱۳۹۱)، در پایان‌نامه کارشناسی ارشد خود با عنوان تحلیل حکمروایی شهری به‌منظور و سازماندهی فضایی اسلامشهر، به تجزیه و تحلیل مؤلفه‌ها و شاخص‌های حکمروایی چون مشارکت، پاسخگویی، قانونمندی، شفافیت، اثربخشی و کارایی، مسئولیت‌پذیری به‌منظور بررسی و تحلیل سازمان فضایی منتج از ساختارهای و نهادهای الگوی توسعه فضایی

جدول ۱. اصول حکمروایی شایسته از دیدگاه سازمان‌های جهانی و نظریه پردازان

دیدگاه	شاخص	مشارکت	پاسخگویی	اثربخشی و کارایی	شفافیت	مسئولیت‌پذیری	قانون محوری	عدالت و برابری	مشروعیت	اجماع‌گرایی	امنیت
برنامه توسعه سازمان ملل ^۷	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
جان فریدمن	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
بانک جهانی	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
مرکز اسکان بشر سازمان ملل متحد ^۸	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
معاون واحد عملیاتی ^۹	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
دنیش ماتا	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
موریتا ساجیکو-زاله داروود	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
سان فنگ کام	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
دیوید.جی.ای. داگلاس	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
برنامه اسکان بشر سازمان ملل متحد ^{۱۰}	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
دانیل کافمن، آرت کرای، پابلوزوید، لوبتون	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
تیلور، ویس، موبیس، تیسدل	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*
شاخص‌های پژوهش	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*

7. United Nations Development Programme

8. United Nations Centre for Human Settlements

9. Operating Department Assistant

10. United Nations Human Settlements Programme

روش تحقیق

فردوس در قدیم از سمت شمال به پل تجریش از سمت جنوب به پارک وی، از سمت شرق به رودخانه و از سمت غرب به خیابان ولیعصر منتهی شده است. بر اساس آخرین مرزبندی مصوب در سال ۱۳۸۷ از شمال این محله به میدان تجریش ابتدای خیابان ولیعصر و از جنوب به بزرگراه مدرس، مریم شرقی (فرشته) و از شرق به خیابان‌های دربندی، شاهد و انتهای آفریقا و از غرب به چهارراه پارک وی و خیابان ولیعصر منتهی می‌شود و مساحت کل این محله ۱۹۳۳۰۲۸ مترمربع می‌باشد.

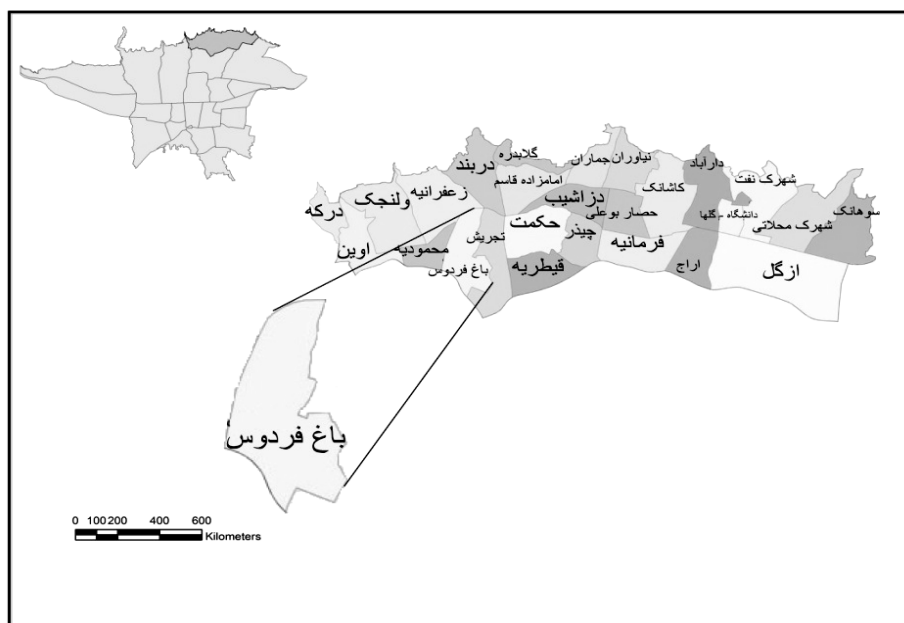
بر اساس اطلاعات آماری سال ۱۳۸۵، در این محله ۱۴۹۷۳ نفر ساکن هستند که از بین این تعداد جمعیت ساکن در محله ۷۶۴۵ نفر را مردان و ۷۳۲۸ نفر را زنان تشکیل می‌دهند، جمعیت فعال و شاغل در محله ۳۴۵۳ نفر و افراد بیکار ۳۲۲ نفر می‌باشند. تعداد کل خانوارهای ساکن در این محله ۳۴۵۶ خانوار است، افراد باسواد ۱۴۰۷۱ نفر و ۳۱۸ نفر هم افراد بیسواد در این محله زندگی می‌کنند. متأهلین ۷۹۴۵ نفر هستند و مجردین نیز ۵۹۲۱ نفر می‌باشد.

جامعه نمونه از ۷۰/۶ درصد مرد و ۲۹/۴ درصد زن تشکیل شده است. همچنین ۱۵/۳ درصد پرسش شوندگان دارای شغل دولتی، ۱۵/۳ درصد خانه دار، ۴۳/۵ درصد شغل آزاد، ۳/۵ درصد بازنشسته و ۲۲/۴ درصد بیکار بودند. به لحاظ تحصیلات ۳۰/۶ درصد افراد دیپلم و پایین‌تر، ۵۱/۸ درصد کاردانی و کارشناسی و ۱۷/۶ درصد ارشد و دکتری بودند. بیش‌ترین محدوده سنی متعلق به گروه‌های سنی زیر ۲۵ سال و ۲۵-۴۰ ساله است. ۶۱/۲ درصد از پرسش شوندگان دارای خانه شخصی، ۳۷/۶ درصد اجاره نشین و ۱/۲ درصد نیز در خانه‌های سازمانی ساکن هستند.

پژوهش حاضر از حیث هدف کاربردی و به لحاظ روش توصیفی - تحلیلی است. شیوه جمع آوری اطلاعات به صورت کتابخانه‌ای و میدانی است که از ابزار پرسشنامه استفاده شده است. جامعه آماری شامل جمعیت ساکن محله باغ فردوس و نمونه‌گیری به صورت تصادفی ساده و با حجم نمونه ۳۷۴ نفر با استفاده از فرمول کوکران انجام گرفت. در تجزیه و تحلیل داده‌های پژوهش علاوه بر اتکا بر اسناد و مدارک، داده‌های جمع آوری شده با استفاده از طیف ۵ گزینه‌ای لیکرت ارزش‌گذاری شدند. تجزیه و تحلیل داده‌ها با استفاده از آزمون‌های آماری t تک نمونه‌ای و روش تحلیل عاملی انجام شد.

محدوده مورد مطالعه

محله باغ فردوس یکی از محله‌های ناحیه ۷ منطقه یک تهران می‌باشد. زمانی شکل‌گیری این محله می‌توان گفت که این محل محدوده زمانی مشخصی ندارد. ولی این گونه که به نظر می‌رسد زمان شکل‌گیری محله در زمان پادشاهان قاجاریه یا شاید قبل از آن می‌باشد و این محل نیز همانند بسیاری از محلات شمیران به دلیل آب و هوای مساعد و دارا بودن زمین‌های حاصلخیز کشاورزی شکل گرفته است. وجود آثار فرهنگی و تاریخی مهمی همچون باغ موزه هنر ایرانی، موزه سینما، قرائت‌خانه دکتر افشار، عمارت باغ فردوس و غیره بر اهمیت فرهنگی و تاریخی این محله می‌افزاید که این امر نیز مستلزم برنامه‌ریزی و مدیریت صحیح این اماکن به‌عنوان مکان‌هایی با ارزش که حتی در بحث محیط زیست شهری نیز می‌توانند نقش مهمی ایفاء کنند. باغ

شکل ۲. موقعیت محله باغ فردوس در منطقه یک شهرداری تهران

پایایی ابزار

پایایی یا قابلیت اعتماد یکی دیگر از ویژگی‌های فنی ابزار اندازه‌گیری است که نشان دهنده این است که ابزارهای اندازه‌گیری که برای سنجش متغیر و صفتی خاص ساخته شده تا چه اندازه نتایج یکسانی را در شرایط مشابه به دست می‌دهد. به عبارت دیگر ابزار پایا ابزاری است که از خاصیت تکرارپذیری و سنجش نتایج یکسان برخوردار باشد (ازکیا و دربان آستانه، ۱۳۸۲: ۵۱۷).

یکی از روش‌های محاسبه قابلیت پایایی ضریب آلفای کرونباخ می‌باشد. در این پژوهش مطالعه‌ای مقدماتی با توزیع ۳۰ پرسشنامه در قالب پیش آزمون از آن استفاده شده است. سپس با استفاده از نرم افزار SPSS مقدار آلفا برای هر سؤال و کل پرسشنامه به شرح زیر به دست آمد.

دامنه ضریب اعتماد آلفای کرونباخ از صفر، به معنی عدم پایداری تا مثبت یک به معنای پایایی کامل است که هر چه این مقدار به یک نزدیک‌تر باشد، قابلیت اعتماد پرسشنامه بیش‌تر می‌شود. طبق قاعده تجربی مقدار آلفا باید بیش‌تر از ۰/۷ باشد تا بتوان مقیاس را دارای پایایی به شمار آورد (دیواس، ۱۳۸۵: ۶۴) و ازکیا و دربان آستانه، ۱۳۸۲: ۵۲۴). در این مطالعه مقدار آلفای ابزار ۰/۸۵۲ به دست آمد. بنابراین پایایی آن تایید می‌شود (جدول‌های ۲ و ۳).

جدول ۲. نتیجه آزمون آلفای کرونباخ

جهت تعیین پایایی ابزار	
تعداد گویه	مقدار آلفا
۲۳	۰/۸۵۲

جدول ۳. آلفای کرونباخ جهت نشان دادن پایداری درونی گویه‌ها

مقدار آلفا	گویه‌ها
۰/۸۶۵	مشارکت
۰/۸۴۲	تمایل مدیران به مشارکت شما در ساخت و ساز پارک‌ها و فضای سبز در شهر و محل زندگی
۰/۸۴۴	دعوت مدیران شهری به مشارکت شما در اجرای برنامه‌های مربوط به کاهش آلودگی‌های زیست‌محیطی
۰/۸۳۸	نقش مدیریت شهری در افزایش مشارکت مردم در راستای بهبود محیط زیست محله
۰/۸۵۵	تمایل به شرکت در تصمیم‌گیری‌های محیط زیستی در سطح محله
۰/۸۴۸	مشارکت مردم در جلوگیری از تخریب محیط زیست (مانند قطع نکردن درختان و...)
۰/۸۴۴	نقش مشارکت زنان در بهتر شدن وضعیت محیط زیست (مانند تفکیک زباله در خانه)
۰/۸۴۸	و سازمان‌های غیر دولتی (NGO) تمایل به مشارکت در سازمان‌های حمایت از محیط زیست (مانند)
۰/۸۴۱	پاسخگویی
۰/۸۴۴	توجه مسئولان به بهبود وضعیت محیط زیست محله شما
۰/۸۳۸	پاسخگویی مدیران شهری به خواسته‌ها و شکایت مردم در خصوص تخریب محیط زیست محل زندگی شما
۰/۸۵۹	اثربخشی و کارایی
۰/۸۴۴	تاثیر برنامه‌های اعمال شده شهرداری در کاهش آلودگی (هوا، آب و...) محل زندگی شما
۰/۸۴۴	تاثیر عملکرد مدیران محله در پایداری محیط زیست محله شما
۰/۸۸۸	میزان اثربخشی طرح‌های انجام شده از سوی مدیران زیست‌محیطی در سطح محله
۰/۸۴۳	شفافیت
۰/۸۴۵	میزان اطلاع شما از تصویب طرح‌ها و برنامه‌های زیست‌محیطی در محله
۰/۸۴۳	میزان اطلاع شما از اجرای طرح‌ها و برنامه‌های زیست‌محیطی در محله
۰/۸۴۲	میزان اطلاع شما از بودجه‌های صرف شده برای حفاظت و توسعه محیط زیست
۰/۸۴۲	میزان اطلاع رسانی مدیران محله در مورد وضعیت محیط زیست در محله شما
۰/۸۴۲	آموزش مردم توسط مسئولین در حفظ و صیانت از محیط زیست شهری
۰/۸۴۵	مسئولیت پذیری
۰/۸۴۸	تمایل به پذیرش مسئولیت در زمینه محیط زیستی در سطح محله خود
۰/۸۴۲	میزان مسئولیت پذیری مدیران شهری در قبال حفظ محیط زیست شهری
۰/۸۴۶	قانون محوری
۰/۸۴۲	میزان برخورد قانونی مسئولین با عوامل آلوده کننده محلی
۰/۸۴۴	میزان پایبندی مدیران به رعایت قوانین زیست‌محیطی
۰/۸۴۵	عدالت و برابری
۰/۸۵۱	میزان دسترسی به فضاهای باز و سبز و فضاهای زیست‌محیطی در محله
۰/۸۴۸	اختصاص بودجه کافی به محله شما در جهت رفع مشکلات محیط زیستی

تحلیل عامل اکتشافی

تحلیل عامل اکتشافی زمانی به کار می‌رود که شواهد کافی برای تشکیل فرضیه درباره تعداد عامل‌های مناسب به منظور تعیین تعداد یا ماهیت عامل‌هایی که پراکندگی بین متغیرها را توجیه می‌کنند، وجود نداشته باشد. بنابراین تحلیل اکتشافی بیش‌تر به‌عنوان یک روش تدوین و تولید تئوری و نه یک روش آزمون تئوری در نظر گرفته می‌شود. همه روش‌های تحلیل عاملی اکتشافی تمایل دارند، نتایج مشابه با راه حل مؤلفه‌های اصلی به دست می‌دهند. به همین منظور برای بررسی روایی سازه‌ای شاخص‌های حکمروایی شایسته نیز ساختار عوامل متغیرهای تحقیق، شیوه آماری تحلیل عاملی از نوع اکتشافی و به روش KMO و آزمون بارتلت مورد استفاده قرار می‌گیرد.

در این مطالعه تحلیل عامل اکتشافی به روش مؤلفه‌های اصلی صورت گرفت، همان‌طور که در جدول ۴، مشاهده می‌شود مقدار KMO برابر است با ۰/۸، بنابراین مورد تأیید است و آزمون بارتلت در سطح معنی‌داری با مقدار Sig=۰/۰۰۰ تأیید سازه‌ای پرسشنامه را نشان می‌دهد.

جدول ۴. نتایج آزمون KMO و کرویت بارتلت

شاخص KMO		۰/۸۰۲
مقدار کای اسکویر	۸۵۳/۱۶۷	
آزمون کرویت بارتلت	درجه ی آزادی	۲۵۳
سطح معناداری		۰/۰۰۰

آزمون تی تک نمونه‌ای، برای مقایسه میانگین ابعاد

حکمروایی شایسته

جدول ۵، نتایج حاصل آزمون تی تک نمونه‌ای، برای مقایسه میانگین میزان حکمروایی شایسته جهت ارتقای کیفیت محیط زیست محله انجام گرفته است. در این آزمون با سطح متوسط مقایسه شده‌اند که نتایج آن به شرح زیر می‌باشد. با توجه به فرضیه H_0 مبنی بر عدم تفاوت بین میانگین شاخص ($\mu=3$) با میانگین داده‌ها همان‌طور که مشاهده می‌شود سطح معنی‌داری آزمون تی، برای هر کدام از ابزارها به‌طور کلی کمتر از ۰/۰۵ می‌باشد که نشان دهنده رد شدن فرضیه H_0 می‌باشد و با توجه به اختلاف میانگین‌های آزمون مشهود است که از دید افراد محله مورد نظر میزان عدالت و برابری با میانگین ۳/۲ دارای بیش‌ترین اثر و سپس مشارکت با میانگین ۳/۰۲ دارای وضعیت بهتری می‌باشند که با توجه به سطح معنی‌داری می‌توان گفت که بعد پاسخگویی، شفافیت و قانون محوری با سطح میانگین ($\mu=3$) دارای اختلاف معنادار آماری می‌باشد. در واقع عملکرد آن‌ها کمتر از حد متوسط می‌باشد و سایر شاخص‌ها دارای تفاوت معنادار آماری نمی‌باشد در واقع عملکرد آن‌ها در سطح متوسط است.

در مجموع پیاده سازی حکمروایی شایسته در سطح محله مورد نظر کمتر از سطح متوسط می‌باشد. بنابراین نیازمند برنامه‌ریزی‌های لازم جهت درگیر کردن مردم محله برای افزایش سطح توانمندی‌های ساکنین محله و پیاده سازی ابعاد حکمروایی شایسته جهت ارتقاء کیفیت محیط زیست شهری است.

جدول ۵. نتایج آزمون تی تک نمونه ای برای بررسی میزان حکمروایی شایسته

متغیرها	میانگین	آماره آزمون تی	درجه آزادی	سطح معناداری دوسویه	اختلاف میانگین‌ها
مشارکت	۳/۰۲۱۸	۰/۲۷۵	۸۴	۰/۷۸۴	۰/۲۱۸۵
پاسخگویی	۲/۷۱۷۶	-۲/۹۱۰	۸۴	۰/۰۰۵	-۰/۲۸۲۳۵
اثربخشی و کارایی	۲/۷۲۱۶	-۱/۸۰۲	۸۴	۰/۰۷۵	-۰/۲۷۸۴۳
شفافیت	۲/۲۵۸۸	-۸/۲۴۲	۸۴	۰/۰۰۰	-۰/۷۴۱۱
مسئولیت پذیری	۲/۹۸۲۴	-۰/۱۸۵	۸۴	۰/۸۵۳	-۰/۱۷۶۵
قانون محوری	۲/۶۴۱۲	-۳/۵۵۳	۸۴	۰/۰۰۱	-۰/۳۵۸۸۲
عدالت و برابری	۳/۱۲۳۵	۱/۵۰۷	۸۴	۰/۱۳۵	۰/۱۲۳۵۳
حکمروایی شایسته	۲/۷۷	-۳/۶۵۲	۸۴	۰/۰۰۰	-۰/۲۴۹

شکل ۳. وضعیت موجود حکمروایی شایسته در محله باغ فردوس

با توجه به میانگین ۲/۷۷ حکمروایی شایسته در محله باغ فردوس مشخص می‌شود که سطح وضعیت موجود حکمروایی شایسته در محله یاده شده در حد کمتر از متوسط می‌باشد.

را توضیح داده است. ۶ عامل اصلی به عنوان مقادیر استخراج مشخص شدند که دسته بندی‌های آن‌ها در جدول ۶ ارائه شده است.

به طور کلی از ۲۳ پرسش به کار گرفته شده در بررسی اجرای ابعاد حکمروایی شایسته در جهت ارتقاء کیفیت محیط زیست شهری در محله باغ فردوس ۶ پرسش ۶۴/۱۹ مجموع واریانس

جدول ۶. نتایج واریانس تبیین شده مربوط به شاخص‌های حکمروایی شایسته در سطح محله باغ فردوس

مؤلفه	مقادیر ویژه اولیه			مقادیر استخراج از مربعات بارعاملی			مقادیر چرخش یافته بارهای عاملی		
	جمع	درصد واریانس	درصد تجمعی	جمع	درصد واریانس	درصد تجمعی	جمع	درصد واریانس	درصد تجمعی
۱	۶/۹۸۰	۳۰/۳۴۹	۳۰/۳۴۹	۶/۹۸۰	۳۰/۳۴۹	۳۰/۳۴۹	۳/۴۳۹	۱۴/۹۵۲	۱۴/۹۵۲
۲	۲/۱۶۳	۹/۴۰۶	۳۹/۷۷۵	۲/۱۶۳	۹/۴۰۶	۳۹/۷۷۵	۲/۸۰۹	۱۲/۲۱۳	۲۷/۱۶۴
۳	۱/۸۴۰	۷/۹۹۹	۴۷/۷۵۴	۱/۸۴۰	۷/۹۹۹	۴۷/۷۵۴	۲/۳۵۸	۱۰/۲۵۰	۳۷/۴۱۴
۴	۱/۴۴۹	۶/۳۰۱	۵۴/۰۵۵	۱/۴۴۹	۶/۳۰۱	۵۴/۰۵۵	۲/۲۷۱	۹/۸۷۳	۴۷/۲۸۷
۵	۱/۲۹۳	۵/۶۲۴	۵۹/۶۷۹	۱/۲۹۳	۵/۶۲۴	۵۹/۶۷۹	۲/۰۰۲	۸/۷۰۶	۵۵/۹۹۳
۶	۱/۰۳۸	۴/۵۱۲	۶۴/۱۹۰	۱/۰۳۸	۴/۵۱۲	۶۴/۱۹۰	۱/۸۸۵	۸/۱۹۷	۶۴/۱۹۰
۷	۰/۹۲۸	۴/۰۳۴	۶۸/۲۲۴						
۸	۰/۸۹۹	۳/۹۰۷	۷۲/۱۳۱						
۹	۰/۸۵۳	۳/۷۰۷	۷۵/۸۳۷						
۱۰	۰/۷۴۸	۳/۲۵۴	۷۹/۰۹۱						
۱۱	۰/۶۵۶	۲/۸۵۳	۸۱/۹۴۵						
۱۲	۰/۵۹۱	۲/۵۷۱	۸۴/۵۱۶						
۱۳	۰/۵۴۶	۲/۳۷۵	۸۶/۸۹۱						
۱۴	۰/۵۲۱	۲/۲۶۷	۸۹/۱۵۸						
۱۵	۰/۴۹۲	۲/۱۳۷	۹۱/۲۹۶						
۱۶	۰/۴۰۱	۱/۷۴۳	۹۳/۰۳۹						
۱۷	۰/۳۲۶	۱/۴۱۸	۹۴/۴۵۷						
۱۸	۰/۳۰۱	۱/۳۱۰	۹۵/۷۶۷						
۱۹	۰/۲۷۸	۱/۲۰۷	۹۶/۹۷۵						
۲۰	۰/۲۴۴	۱/۰۶۲	۹۸/۰۳۷						
۲۱	۰/۱۹۵	۰/۸۴۹	۹۸/۸۸۶						
۲۲	۰/۱۶۴	۰/۷۱۱	۹۹/۵۹۷						
۲۳	۰/۰۹۳	۰/۴۰۳	۱۰۰/۰۰۰						

در دسته اول، سؤال‌های (۱۷، ۱۹، ۲۰، ۲۱) در دسته دوم، سؤال‌های (۱۰، ۱۱) در دسته سوم، سؤال‌های (۴، ۵، ۶، ۷) در دسته چهارم، سؤال‌های (۱۲، ۱۳، ۱۴، ۱۵) در دسته پنجم و سؤال‌های (۱۸، ۲۲، ۲۳) در دسته ششم قرار می‌گیرند.

جدول ۷، مقادیر عناصر استخراجی بعد از انجام چرخش را نشان می‌دهد که در ۶ گروه طبقه بندی شده‌اند. نتایج حاصل از روش تحلیل عاملی بعد از دوران ماتریسی طبق جدول ۷، نشان می‌دهد که سؤال‌های (۱، ۲، ۳، ۸، ۹، ۱۶)

جدول ۷. نتایج روش تحلیل عاملی پرسش‌های مربوط به شاخص‌های حکمروایی شایسته پس از دوران ماتریسی به روش واریماکس

	مؤلفه					
	۱	۲	۳	۴	۵	۶
Q۱	۰/۶۶۶	-۰/۲۲۵	-۰/۰۷۸	-۰/۲۴۱	۰/۱۵۸	۰/۱۲۸
Q۲	۰/۷۰۶	-۰/۰۰۲	۰/۱۸۸	-۰/۰۵۴	۰/۱۶۳	۰/۰۳۰
Q۳	۰/۶۵۹	-۰/۱۴۵	۰/۵۱۴	-۰/۱۷۰	-۰/۰۵۶	۰/۰۹۵
Q۴	-۰/۰۱۲	-۰/۰۷۶	-۰/۱۷۵	-۰/۷۷۲	۰/۱۴۲	۰/۰۲۷
Q۵	۰/۱۸۸	-۰/۰۲۰	۰/۴۴۹	-۰/۵۵۸	-۰/۰۹۲	-۰/۰۵۱
Q۶	۰/۲۱۸	-۰/۳۷۷	۰/۲۰۹	-۰/۶۳۴	-۰/۰۸۷	۰/۰۱۸
Q۷	۰/۲۱۲	-۰/۰۲۶	۰/۰۰۵	-۰/۷۱۰	۰/۰۱۵	۰/۲۶۶
Q۸	۰/۶۴۹	-۰/۱۱۹	۰/۰۵۶	-۰/۰۸۰	۰/۱۹۱	۰/۲۰۸
Q۹	۰/۵۸۹	-۰/۱۸۳	۰/۵۱۶	-۰/۱۲۶	۰/۱۹۷	۰/۰۲۳
Q۱۰	۰/۰۳۴	-۰/۳۷۵	۰/۷۷۲	-۰/۰۲۵	۰/۲۸۴	۰/۰۷۹
Q۱۱	۰/۲۳۶	-۰/۲۲۷	۰/۷۲۰	-۰/۰۲۵	۰/۰۳۰	۰/۱۸۳
Q۱۲	۰/۰۳۴	-۰/۰۰۳۸	۰/۰۹۶	-۰/۰۱۷	۰/۵۷۸	۰/۲۲۱
Q۱۳	۰/۳۹۸	-۰/۲۷۵	-۰/۰۶۵	-۰/۰۴۹	۰/۶۳۹	-۰/۰۵۰
Q۱۴	-۰/۴۷۰	-۰/۱۳۱	۰/۱۱۰	-۰/۰۵۸	۰/۶۶۰	-۰/۲۱۷
Q۱۵	۰/۲۹۴	-۰/۳۵۲	۰/۲۷۵	-۰/۰۸۵	۰/۶۲۰	-۰/۲۵۵
Q۱۶	۰/۵۴۹	-۰/۳۰۲	۰/۱۹۱	-۰/۱۸۵	۰/۱۹۸	-۰/۲۰۶
Q۱۷	۰/۲۵۳	-۰/۶۰۴	۰/۱۹۳	-۰/۳۹۴	۰/۰۰۵	-۰/۰۲۸
Q۱۸	-۰/۱۱۹	-۰/۱۳۴	۰/۲۶۲	-۰/۳۱۴	۰/۲۵۸	۰/۵۸۳
Q۱۹	۰/۱۰۷	۰/۵۹۲	۰/۳۰۹	-۰/۱۰۳	۰/۲۲۱	۰/۲۲۳
Q۲۰	۰/۱۱۵	۰/۸۵۹	۰/۰۶۶	-۰/۰۱۳	۰/۱۳۸	۰/۱۲۹
Q۲۱	۰/۱۴۸	۰/۷۶۳	۰/۱۸۱	-۰/۰۵۴	۰/۰۶۰	۰/۱۵۶
Q۲۲	۰/۰۳۳	-۰/۱۹۸	۰/۱۲۲	-۰/۱۴۲	-۰/۱۱۵	۰/۷۳۸
Q۲۳	۰/۴۶۵	-۰/۱۰۹	-۰/۰۳۶	-۰/۰۸۸	۰/۰۱۲	۰/۷۲۰

بحث و نتیجه‌گیری

در سال‌های اخیر توجه به مشکلات و معضلات محلات و برنامه‌ریزی جهت بهبود محیط زیست آن‌ها در صدر برنامه‌ریزی‌های

شهری قرار گرفته است. یک محله سالم از لحاظ مکانی باید در جایی واقع شده باشد که دسترسی به مراکز کاری و تجاری و خدمات حمل و نقل عمومی به آسانی میسر باشد. از لحاظ محیط

و برنامه‌های محیط زیستی زیاد است باید از این ظرفیت نهایت استفاده به عمل آید. برای این امر می‌توان با استفاده از مراکز موجود مثل شورایی محلات، خانه‌های سبز، دوستداران محیط زیست و در کل فضاهای فرهنگی موجود در جهت بهبود محیط زیست محله گام برداشت. البته لازم به ذکر است که این نوع فضاها می‌توانند به‌عنوان نمود عینی شاخص‌های حکمروایی شایسته در حوزه محیط زیست شهری باشند که می‌توانند مورد بررسی قرار گیرند. به عبارت دیگر علاوه بر شاخص‌های موجود و مورد بررسی در پژوهش حاضر می‌توان به شاخص‌های عینی دیگر برخاسته از حکمروایی شایسته مانند عدالت در توزیع ثروت بین طبقات مختلف، عملکرد مسئولان در راستای حفظ محیط زیست با توجه به داده‌های کمی و کارهای انجام شده، راه‌اندازی سیستم‌های کارای پاسخگویی به مردم از طرف مسئولان و غیره نیز پرداخت. همچنین یکی از راه‌های اصلی و مهم جهت پیاده سازی اصول حکمروایی شایسته در شهرها و محلات شهری استفاده از ظرفیت‌های اجتماعی و مردمی در حوزه محیط زیست می‌باشد. حوزه محیط زیست شهری به دلیل این که نه تنها برای مردم و ساکنان شهری، بلکه برای مدیران و مسئولان شهری نیز حائز اهمیت بوده و بدین طریق می‌توان با ایجاد پیوند بین محیط زیست شهری و اصول حکمروایی شایسته، بهشت زندگی را برای ساکنین محلات شهری به ارمغان آورد.

راهکارها

به‌منظور ارتقاء کیفیت محیط زیست محله باغ فردوس براساس شاخص‌های حکمروایی شایسته راهکارهای زیر ارائه می‌شود:

- افزایش مشارکت مردم در برنامه‌ریزی‌ها و تصمیم‌گیری برای اجرای برنامه‌های مختلف از جمله برنامه‌های محیط زیستی در محله؛
- تقویت سازمان‌های غیرانتفاعی در راستای حضور پررنگ مردم در تصمیم‌گیری‌ها؛
- اطلاع‌رسانی دقیق و آشکار اجرای برنامه‌های مختلف در سطح محله؛
- برخورد قانونمند و جدی با عوامل آلوده کننده محیط زیست محله؛
- افزایش اجرای طرح‌های محیط زیستی در محله باغ فردوس در راستای ارتقای کیفیت زندگی؛
- ارائه آموزش‌های لازم به ساکنان در جهت حفظ و احیاء محیط زیست محله.

زیستی باید عاری از هر نوع آلودگی باشد. عدالت اجتماعی از لحاظ دسترسی به خدمات و امکانات در آن تضمین شده باشد. همچنین دارای مرزهای قابل لمس برای افراد باشد و مکان‌های عمومی و فضاهای باز و سبز برای شکل‌گیری روابط اجتماعی در آن وجود داشته باشد. برنامه‌ریزی باید مردم محور باشد و در تمام مراحل اجرا و تصمیم‌گیری برای پروژه‌های شهری، دیدگاه ساکنین و خواسته‌های آن‌ها مورد توجه قرار گیرد. حکمروایی شایسته رسالتش این است که تمام عوامل و ابعاد باعث بشوند تا مردم در محور برنامه‌ریزی‌های شهری قرار گیرند و این مهم با مشارکت و انعکاس نظرات ساکنین شهر قابل تحقق است.

نتایج پژوهش حاضر نشان داد که میزان کیفیت محیط زیست محله باغ فردوس بر اساس شاخص‌های حکمروایی شایسته از دیدگاه ساکنین در حد کم‌تر از متوسط (۲/۷۷ با میانه نظری ۳) ارزیابی شد. نتایج تحلیل عاملی حاکی از آن است که در شاخص مشارکت، تمایل به شرکت در تصمیم‌گیری‌های محیط زیستی در سطح محله (با ضریب ۰/۷۷) و تمایل به مشارکت در سازمان‌های حمایت از محیط زیست (مانند سازمان‌های غیردولتی) (با ضریب ۰/۷۱)، در شاخص پاسخگویی، توجه مسئولان به بهبود وضعیت محیط زیست محله شما (با ضریب ۰/۶۴)، در شاخص اثربخشی و کارایی، تاثیر برنامه‌های اعمال شده شهرداری در کاهش آلودگی (هوا، آب و...) محل زندگی شما (۰/۷۷) و تاثیر عملکرد مدیران محله در پایداری محیط زیست محله شما (با ضریب ۰/۷۲)، در شاخص شفافیت، میزان اطلاع شما از اجرای طرح‌ها و برنامه‌های زیست‌محیطی در محله (با ضریب ۰/۶۶) و میزان اطلاع شما از تصویب طرح‌ها و برنامه‌های زیست‌محیطی در محله (با ضریب ۰/۶۳۹)، در شاخص مسئولیت‌پذیری، میزان مسئولیت‌پذیری مدیران شهری در قبال حفظ محیط زیست شهری (با ضریب ۰/۵۹)، در شاخص قانون محوری، میزان برخورد قانونی مسئولین با عوامل آلوده کننده محلی (با ضریب ۰/۸۵۹)، در شاخص عدالت و برابری، میزان دسترسی به فضاهای باز و سبز و فضاهای زیست‌محیطی در محله (با ضریب ۰/۷۳۸) دارای بار عاملی بیش‌تری بودند. از میان شاخص‌های مربوط به حکمروایی شایسته، عدالت و برابری و مشارکت در محله باغ فردوس نسبت به سایر شاخص‌ها وضعیت بهتری را نشان می‌دهد و شاخص‌های شفافیت، قانون محوری و پاسخگویی از دید مردم کم‌تر از حد متوسط ارزیابی شده‌اند و از این حیث دارای وضعیت مناسبی نیستند.

با توجه به این که تمایل مشارکت مردم به شرکت در پروژه‌ها

منابع

- خوب شهری از منظریات شهرسازی، تهران، انتشارات طحان، چاپ اول.
۱۴. رکن‌الدین افتخاری، عبدالرضا؛ عظیمی آملی، جلال؛ پورطاهری، مهدی و احمدی‌پور، زهرا (۱۳۹۱)، *ارائه الگوی مناسب حکمروایی خوب روستایی در ایران*، فصلنامه ژئوپلیتیک، شماره دوم: ۱-۲۸.
۱۵. سیف‌الدینی، فرانک و منصوریان، حسین (۱۳۹۰)، *تحلیل الگوی تمرکز خدمات شهری و آثار زیست‌محیطی آن در شهر تهران*، مجله محیط شناسی، شماره ۶۰: ۵۳-۶۴.
۱۶. شکرزی‌زاده، مریم و اشرفی، محمدعلی (۱۳۹۰)، *بررسی اثر حکمرانی خوب بر کیفیت زیست‌محیطی در کشورهای در حال توسعه*، همایش بین‌المللی مدیریت گردشگری توسعه پایدار، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد مرودشت.
۱۷. شمس‌پویا، محمدکاظم (۱۳۹۱)، *تحلیل حکمروایی به‌منظور سازماندهی فضایی اسلامشهر*، پایان‌نامه کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشکده علوم زمین، دانشکده شهید بهشتی، تهران.
۱۸. شهرداری تهران، (۱۳۹۲)، www.region1.tehran.ir.
۱۹. شهیدی، اکرم (۱۳۹۰)، *شهرهای قابل زندگی (مزایای برنامه‌ریزی شهری محیط زیست)*، تهران، انتشارات آذرخش، چاپ اول.
۲۰. صرافی، مظفر؛ اطاعت، جواد؛ دژپسند، فرهاد؛ دینی ترکمانی، علی؛ سریع‌القلم، محمود؛ محمودی، وحید و هادی زنور، بهروز (۱۳۹۲)، *مبانی توسعه پایدار در ایران*، تهران، انتشارات نشر علم، چاپ اول.
۲۱. عبدالمجید، مجید (۱۳۸۹)، *ساختار محله پایدار شهرهای ایران (گذشته، اکنون و الگوی آتی)* با تأکید بر شیراز، رساله دکترای جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشکده علوم زمین، دانشگاه شهید بهشتی، تهران.
۲۲. عقیلی، جمال‌الدین و نوربخش، ماندانا (۱۳۸۹)، *محیط زیست و برنامه‌ریزی شهری*، تهران، انتشارات آب، چاپ اول.
۲۳. فرزین پاک، شهرزاد (۱۳۸۴)، *یادگیری توسط شهر، حکمروایی شایسته چیست؟*، ماهنامه شهرداری‌ها، دوره ۶، شماره ۶۹: ۶۶-۷۳.
۲۴. کوهن، ماتیو (۱۳۹۰)، *شهرهای سبز: توسعه شهری و محیط زیست*، ترجمه: علی محمد خورشید دوست و مهدی ضرغامی، تبریز، انتشارات دانشگاه تبریز، چاپ اول.
۲۵. کایر، آنه‌مته (۱۳۸۶)، *حاکمیت*، ترجمه: ابراهیم گلشن و
۱. ابراهیم‌زاده، عیسی و اسدیان، مرتضی (۱۳۹۲)، *تحلیل و ارزیابی میزان تحقق پذیری حکمروایی خوب شهری در ایران نمونه موردی شهر کاشمر*، جغرافیا و آمایش شهری - منطقه‌ای، شماره ۶: ۱۷-۳۰.
۲. ازکیا، مصطفی و دریان آستانه، علیرضا (۱۳۸۲)، *روش‌های کاربردی تحقیق*، جلد اول، انتشارات کیهان، تهران.
۳. برک‌پور، ناصر (۱۳۸۵)، *حکمروایی شهری و سیستم مدیریت شهری در ایران*، اولین کنفرانس ملی برنامه‌ریزی و مدیریت شهری، دانشگاه فردوسی مشهد.
۴. برومند، فیروزه (۱۳۷۰)، *آموزش بین‌المللی محیط زیست*، تهران، انتشارات کمیسیون ملی یونسکو در ایران، چاپ اول.
۵. پرهیزگار، اکبر و کاظمیان، غلامرضا (۱۳۸۴)، *رویکرد حکمروایی شهری و ضرورت آن در مدیریت منطقه کلان شهر تهران*، پژوهش‌های اقتصادی، شماره ۱۶.
۶. پریور، پرستو؛ یآوری، احمدرضا؛ فریادی، شهرزاد و ستوده، احد (۱۳۸۸)، *تحلیل ساختار اکولوژیک سیمای سرزمین شهر تهران برای تدوین راهکارهای ارتقای کیفیت محیط زیست*، مجله محیط‌شناسی، شماره ۵۱: ۴۵-۵۶.
۷. پوراصغر سنگاچین، فرزاد (۱۳۸۹)، *مقایسه تحلیلی ابزارهای اقتصادی برای حفاظت از محیط زیست و پیشنهادهایی برای عملیاتی کردن آن‌ها در برنامه‌های توسعه کشور*، فصلنامه محیط زیست و توسعه، سال ۱، شماره ۱: ۷۳ تا ۹۰.
۸. تقوایی، علی‌اکبر و تاجدار، رسول (۱۳۸۸)، *درآمدی بر حکمروایی خوب شهری در رویکردی تحلیلی*، نشریه مدیریت شهری، شماره ۲۳: ۴۵-۵۸.
۹. جی‌بون، کریستوفر و مدرس، علی (۱۳۸۹)، *شهر، محیط زیست و برنامه‌ریزی شهری*، ترجمه: جمال‌الدین عقیلی، ماندانا نوربخش، تهران، انتشارات شهرآب، چاپ اول.
۱۰. چیراس، دانیل دی (۱۳۸۲)، *علوم زیست‌محیطی*، ترجمه: محمد رضا داهی، بهرام معلمی، تهران، انتشارات دانشگاه تهران، چاپ اول.
۱۱. حسین‌زاده دلیر، کریم و ساسان‌پور، فرزانه (۱۳۸۷)، *روش‌های نوین در ارزیابی پایداری محیط زیست شهری*، انتشارات جغرافیا و برنامه‌ریزی دانشگاه تبریز، شماره ۲۵: ۱-۲۴.
۱۲. دیواس، دی‌ای (۱۳۸۵)، *پیمایش در تحقیقات اجتماعی*، ترجمه: هوشنگ ناییبی، تهران، نشر نی.
۱۳. رفیعیان، مجتبی، حسین‌پور، سیدعلی (۱۳۹۰)، *حکمرانی*

شهری (سیاست‌ها، ابزارها و راهبردهای بین‌المللی، ترجمه: اصغر ضرابی؛ ابوالفضل، مشکینی؛ فریاد پرهیز و حافظ مهدنژاد، اصفهان، انتشارات پارس ضیاء، چاپ اول.

۲۸. یانگ غراوی، بای محمد، (۱۳۹۱)، *نگاهی به مفهوم حکمروایی شهری هدف‌ها، مدل‌ها و شاخص‌های آن*، اطلاعات سیاسی-اقتصادی، شماره ۲۸۹: ۱۹۸-۲۰۵.

علی آدوسی، تهران، انتشارات موسسه عالی آموزش و پژوهش مدیریت و برنامه‌ریزی، چاپ اول.

۲۶. کلان، اسکات‌جی و توماس، جان‌تام (۱۳۹۱)، *مدیریت و اقتصاد محیط زیست*، ترجمه: فاطمه ظفرنژاد، مشهد، انتشارات جهاد دانشگاهی، چاپ اول.

۲۷. میلر، دونالد، درو، گرت (۱۳۹۲)، *برنامه‌ریزی محیط زیست*

29. Adjlina, Jamg, Mineala, Papa, Nadaa, Taiyab, (2006), *Global environmental Governance*, Affairs of Denmark.

30. Commission for Human Rights and Good Governance, (2010), *Medium Term Strategic plan 2010/2011- 2014/2015*: 1-39.

31. Unep, (2012), *Frame work for Assessing Urban Environmental Performance*.

32. Lavallo, Carlo, *The European Environment*, (2010), *Copenhagen, Publications Office of The European Union*, Denmark.

33. Lawton, John, *The Urban Environment*, (2006), *Summary of The Royal Commission on Environmental Pollution's Report*, London.

34. The world Bank., (2007), *Analysis of Urban Environmental Issues*, Puplic Health Organization, Nepal.